

GLEDALIŠKI LIST

1953/54

DRAMA

Štev. 6

Ben Hecht in Charles MacArthur

PRVA STRAN

Premiera v soboto, 13. februarja 1954

PRVA STRAN

Komedija v treh dejanjih

Napisala **Ben Hecht** in **Charles MacArthur**

Prevedel: **Francè Jamnik**

Scena: **Niko Matul — Mile Korun**

Režiser: **Francè Jamnik**

Wilson, »American«	Jože Zupan
Endicott, »Post«	Boris Kralj
Murphy, »Journal«	Drago Makuc
McCue, »City Press«	Maks Bajc
Schwartz, »Daily News«	Aleksander Valič
Kruger, »Journal of Commerce«	Stane Česnik
Bensinger, »Tribune«	Branko Miklavc
Woodenshoes Eichorn	Janez Cesar
Diamond Louie	Maks Furijan
Hildy Johnson, »Herald-Examiner«	Jurij Souček
Jennie	Mila Kačičeva
Molly Malloy	Ivanka Mežanova
Serif Hartman	Pavle Kovič
Peggy Grant	Majda Potokarjeva
Mrs. Grant	Elvira Kraljeva
Zupan	Stane Potokar
Mr. Pincus	Lojze Potokar
Earl Williams	Lojze Rozman
Walter Burns	Edvard Gregorin
Carl } serifova pomočnika	Dušan Škedl
Frank }	Andrej Kurent
1. policist	Marijan Benedičič
2. policist	Anton Homar

Vsa tri dejanja v novinarski sobi, v palači kazenskega sodišča v Chicagu.

Kostume po načrtih Alenke Bartl-Seršove izdelala gledališka krojačnica
pod vodstvom Cvete Galetove in Jožeta Novaka

Odrski mojster: Vinko Rotar — Inspicent: Vinko Podgoršek — Razsvet-
ljava: Vili Lavrenčič — Masker in lasuljar: Ante Cecič

GLEDALIŠKI LIST

SLOVENSKEGA NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

DRAMA

1953-54

Štev. 6

Dr. Bratko Kreft

KOMEDIJA O AMERIŠKEM NOVINARSTVU

Puškin je zapisal v svojih osnutkih za dramo iz viteških časov, da je tisk, ki so ga iznašli v dobi, katero bi naj njegova drama zajela, nova artilerija. Tako učinkovita in pomembna se mu je zdela iznajdba tiska. Njegova primera je za Puškinov čas še precej nenavadna in morda celo pretirana, čeprav je časnikarstvo zavzemalo po francoski revoluciji vedno večji in vplivnejši položaj. Danes pa je njegova primera postala resnica, saj je vloga, ki jo imajo časopisi v sodobni družbi, v njeni politiki in borbah, v resnici takšna, da zasluži v hladni, živčni vojni ime — artilerija.

Iznajdba tiska je eden izmed največjih dogodkov v novejši človeški zgodovini. S tiskom so se ohranili narodi, ki so bili že skoraj v zatonu. Če bi ne začel Trubar tiskati svojih knjig, bi nas bila vladajoča družba zadušila, tako pa smo ostali in ravno s pomočjo knjige celo bolj in prej postali narod, kakor po materialnem, družbenem razvoju, kjer nam — ljudstvu tlačanov — niso dali priti naprej, odnosno so vsaj občutno zavirali naš razvoj. Ko so spoznali, kako se ohranjamo s knjigo, s tiskom, so nam ga ob vsaki priliki dušili in zavirali, zatreti pa niso mogli niti njega niti nas. Blagodejnost in zasluga tiska je v novejši kulturni zgodovini nad vse pomembna. Kdor bi tega ne uvidel, bi podcenjeval vse, kar se je v zadnjih stoletjih ustvarilo na kulturnem področju.

Te odlike in zasluge tiska pa nam seveda ne morejo zapreti oči pred negativnostmi in celo zločini, ki jih je mogoče storiti s tiskom, predvsem s časniki. Kapitalizem je vse spremenil v kupčijo in denar. Zanj je vse le blago, tudi človek sam. Kdo bi se naj čudil danes, kako je zmožni in še zmogel izkoriščati tisk in časnike, ki ne iztreljuje le dum-dumskih nabojev, marveč pršijo strup in plin laži in klevet, če tako ustreza lastnikom ali vladajoči družbi. Razgaliti negativne, cinične in skrajno nemoralne, da — v resnici zločinske strani skorumpiranega in zgolj na profitarstvo usmerjenega dnevnega tiska — to je bila naloga, ki sta jo prevzela Arthur in Hecht, ko sta začela pisati svojo komedijo.

O negativnosti in zlorabi tiska, časnikov in v tej zvezi o obupnem položaju časnikarjev, črnilniškega kulija, je bilo napisanih že mnogo del. Tudi naš Cankar je napisal marsikaj bridkega na ta račun, zlasti v komediji »Za narodov blagor« je pokazal nekaj tipičnih primerov našega malo-meščanskega politikantskega, spletkarskega žurnalizma. Med knjigami, ki so nekoč vzbujale po vsem svetu razburjenje, začudenje in občudovanje,

je bila vsekakor knjiga »The brass chek«, ki jo je napisal o ameriškem časnikarstvu po lastnih izkušnjah svetovno znani pisatelj Upton Sinclair. (V nemščini so dali knjigi naslov »Der Sündenlohn« »Grešna plača«). Vse, kar piše v njej, potrjuje tudi komedija »Prva stran«, o kateri bi se moglo reči, da je naravnost dramatizacija Sinclairove knjige. Sinclair je zbral v svoji knjigi veliko gradiva, toda danes, po več ko dvajsetih letih je po svojih primerih že marsikje nedolžna spričo stvari, ki so se godile in se dogajajo še kar naprej. Kapitalistično novinarstvo ne pozna nobenih meja in nima nobenih predsodkov. Od njega se prav nič ne razlikuje novinarstvo diktatur, ki je še hujše, ker sploh ne dopušča nobene kontrole. Številne takšne primere poznamo med drugim iz fašizma in nacizma, prav tako pa iz stalinske diktature.

Kot primer, kako se amoralno novinarstvo ne ustavi niti pred najintimnejšimi človeškimi stvarmi, kako skuša prav po primeru znamenitega monologa dona Bazilija o obrekovanju in o kraji časti — v »Sevilskem brivcu«, izkoristiti vse, navaja primer Maksima Gorkega, ko je prišel 1906. leta v Ameriko. Takrat se je vnela prava vojna zaradi njega in zoper njega. Prišel je s svojo ženo Andrejevo, ki sicer ni bila registrirana po meščanskem kodeksu, ki pa je bila dejansko njegova žena, kar prizna tudi Upton Sinclair. Ko je nastal spor zaradi njega in ko je podpisal neki poziv v zaščito ameriškega delavstva, niso pustili več dlake cele na njem. Tako daleč je šla gonja zoper njega, da so ju neko noč vrgli iz hotela in sta morala ostali del noči prebiti na ulici, ker nista dobila nikjer prenočišča. Da se niso zavzeli zanju neki prijatelji, bi bila morala takoj odpotovati. Ta primer kaže drugo plat kolajne ameriške demokracije, tisto plat, ki sedaj spet blešči po zaslugi senatorja McCarthyja. Koliko bridkih ur je preživel tam Charlie Chaplin, nad katerim so se skušali nasprotniki ob vsaki priliki maščevati z najogabnejšimi obrekovanji in izpadi, izrabljajoč nekatere njegove zakonske težave. To se je zgodilo še celo sredi zadnje svetovne vojne, ko je bilo vse važnejše, kakor neka privatna zadeva filmskega zvezdnika. Toda ker je ta filmski zvezdnik nastopal za čimprejšnjo drugo fronto, ki reakciji v Ameriki ni bila po volji, je bilo potrebno, da so nekateri veliki dnevniki na prvi strani z debelimi črkami in dolgimi članki prinašali klevete in obrekovanja na račun Chaplinovega osebnega življenja. Toliko blata so nametali nanj, da je čuda, kako je mogel vse to vzdržati. Prav njegov primer je najznačilnejši za naš čas. Filmski umetnik največjega formata, kar ga je film doslej dal, se je vse življenje boril vsaj za relativno svobodnost svoje umetnosti in svojega dela, ki ga ni hotel prodati amerikanskemu kapitalizmu, se mora kljub velikemu priznanju, ki mu ga je razumna pamet tega sveta že dala, še vedno boriti za svoj prostor pod soncem in to samo zato, ker hoče biti sam sebi gospodar, ker noče biti suženj, kakor so sužnji časnikarji, ki nam jih prikazuje marsikje pretresljiva komedija »Prva stran«. Saj ne spada med tiste komedije, ki predvsem zabavajo in vzbujajo smeh, bridka je, ker je polna pelina na sodobno civilizacijo, ki dopušča takšne zlorabe tiska. Za časnikarja velja stari rek: »Čigar kruh jem, tega pesem pojem!« Pri časnikih, ki skušajo vse spremeniti v denar in ki zato tudi vsako stvar skušajo izkoristiti za senzacijo, kajti senzacija na prvi strani pomeni za dnevnik toliko in toliko

stotisoč prodanih števil, je posel urednika prve strani silno odgovoren in zahteven. Uredniki prvih strani so med najbolj iskanimi novinarji pri časopisnih trustih. Ne gre za resnico, gre za senzacijo, ki povečuje naklado in s tem dohodke lastnikom. Prav o tem, kako nastajajo prve strani v ameriških dnevnikih, koliko ljudi pri tem moralno propade in propada, koliko človeške časti ta artilerija zbombardira in uniči, vse to nazorno prikazuje pričujoča komedija, ki ima veliko povedati in ki zato tirja, da se o teh problemih moderne civilizacije resno razmišlja. Pisana je prav po ameriškansko, s tehniko senzacije in presenečenj. Neprizanesljiva je, saj ironizira v Ameriki tako udomačeni »happy end«, ki ga tudi tu že spretno pripravi, da bralca in gledalca že kar boža z neko malodramo, toda na koncu udari žebelj na glavo. Srečnega konca, ki ga tako ljubita ameriškanski film in buljvarska dramatika Wallstreeta, ni. Ob vsem vrvežu in vseh lopovščinah, ki se godijo poleg strahotnih tragedij posameznikov, se mora človek tudi tokrat spomniti našega Louisa Adamiča in njegove tragične, še danes oficialno nepojasnjene smrti. Poln življenjske energije je nekoč napisal svojo optimistično knjigo »Smeh v džungli«, naposled pa je sam storil smrt v džungli. Ubili so ga, ker niso prenesli resnice, za katero se je v džungli boril. Ali bodo kdaj prinesli o tem resnico — na prvi strani?

Aldous Huxley: GIOCONDIN NASMEH

Režija: Sl. Jan

Scena: N. Matul — M. Korun

Janet Spence — V. Juvanova

Hutton — VI. Skrbinšek, dr. Libbard — St. Sever

Dr. Libbard — St. Sever, General Spence — J. Cesar, Klara — M. Danilova, Janet Spence — V. Juvanova

Klara — M. Danilova, Janet Spence — V. Juvanova

10

Doris Mead — D. Počkajeva,
dr. Libbard — St. Sever

Janet Spence — V. Juvanov,
Hutton — Vl. Skrbinšek

Janet Spence — V. Juvanov, dr. Libbard — St. Sever, Doris Mead —
D. Počkajeva

SPOMINU MARIJE VERE

Marija Vera

UREDITEV ODRA: INŽ. ARH. V. MOLKA
za komemoracijo v ljubljanski Drami

KOMEMORACIJA ZA POK. MARIJO VERO V DRAMI 16. JANUARJA 1954 OB 11. URI

12. januarja 1954 je umrla velika slovenska igralka in pedagoginja Marija Vera. Truplo pok. Marije Vere je bilo prepeljano v vežo Drame v soboto, 16. januarja in izpostavljeno od 8. do 12. ure. Častno stražo ob krsti so imeli člani Drame s profesorji in gojenci AIU.

Komemoracija

za pokojno Marijo Vero je bila v soboto, 16. januarja ob 11. uri v Drami. Udeležili so se je predstavniki našega političnega in kulturnega življenja: predsednik Sveta za prosveto in kulturo dr. A. Melik, sekretar Sveta za prosveto in kulturo Vl. Vodopivec, rektor AIU dr. Fr. Koblar, podpredsednik Ljudske skupščine LRS dr. Ferdo Kozak, predsednik Društva slov. književnikov Fr. Bevk, ves dramski ansambel z upravnikom SNG J. Kozakom in direktorjem Drame M. Klopčičem.

Govor dramaturga Drame dr. B. Krefta

Smrt zadnja leta prepogosto obiskuje slovensko gledališko umetnost. Poslavlja se generacija gledaliških umetnikov, ki so že v času pred prvo svetovno vojno s svojimi stvaritvami utemeljevali moderno slovensko gledališko umetnost, ki si je docela in za vselej utrdila svojo izvirno pot med obema vojnama.

V veži našega gledališkega hrama leži mrtva Marija Vera.

To je njen zadnji obisk hramu slovenske Talije, kateremu je služila vdano in požrtvovalno nad trideset let z vso ljubeznijo in z nji dano umetniško tvorno silo. Tu na teh deskah, o katerih pravijo, da pomenijo svet, se je pred dobrimi tremi desetletji predstavila slovenski kulturni javnosti najprej kot Marija Stuart, nekaj dni nato pa kot njena nasprotnica Elizabeta. S tema dvema tako različnima likoma, ki sta vsak zase veliki cilj hrepenenja marsikatere gledališke umetnice doma in po svetu, je takoj pri prvem nastopu pri nas opozorila na širino in bogastvo svoje umetniške nature, saj sta to lika, ki zastopata v registru igralske dramaturgije visoko lirično in visoko dramatično stroko. Pred gledalce in kritiko ni stopila kot začetrnica, marveč zrela igralka, ki se je vrnila iz tujega v domovino. Tam na tujem si je že priborila ime vélike gledališke umetnice, ki je zavidljivo tekmovala s svojimi vlogami z najuglednejšimi igralkami nemškega gledališča.

Kakor v kakšni starodavni pravljici se sliši zgodba o mladem neznanem slovenskem dekletu, ki jo klic po posvetitvi gledališki umetnosti zvabi iz konservativnega, majhnega domačega sveta naravnost v središče takratne srednjeevropske gledališke umetnosti, cesarski in kraljevi Dunaj. Naravnost v Burgtheater se zateče, kjer vidi enega izmed največjih gledaliških umetnikov tistega časa Josefa Kainza. S svojo izredno nadarjenostjo si pribori vstop v gledališko šolo dunajskega konservatorija in po uspehih na šolskih predstavah ji kritiki namigujejo na angažman v samem Burgtheatru. Tega sicer ne doseže, toda po ustvaritvah v Zürichu, kjer igra 28. septembra 1907. leta svojo prvo vlogo — Schillerjevo Devico Orlean-

sko, po ustvaritvi Here v Grillparzerjevi tragediji »Ljubezni in morja valovi«, po raznih drugih likih iz klasične dramatike, nastopa tudi v takrat moderni in celo razburljivi dramatiki, v kateri ustvari svoj mogočni lik Ibsenove Hedde Gabler, te v literaturi res umetniško upodobljene moderne demonske žene. Z vlogami iz takrat moderne, danes že klasične ibsenske dramatike, se je njen repertoar še povečal. Iz dunajskega šolskega klasicizma, iz včasih že nekoliko zbledelega gledališkega burghtheaterskega poznega romanticizma je našla pot v moderni psihološki realizem, ki si je takrat že v vseh svetovnih gledališčih kot nova umetniška smer utrjeval svoj dominantni položaj v gledališki umetnosti. Pot, ki jo je vodila v stran od Burghtheatra, jo je skozi Ibsena morala nujno pripeljati iz mannheimskega dvornega gledališča v berlinsko Nemško gledališče, ki ga je vodil eden izmed največjih zapadnoevropskih gledaliških reformatorjev in umetnikov — Max Reinhardt. S svojimi igralskimi ustvaritvami si pribori v tem znamenitem gledališču mesto med njegovimi prvakinjami ter gostuje z Reinhardtovo družino po vseh večjih nemških gledaliških mestih, v zamestvu pa v Budimpešti, Petrogradu in Rigi. S tem gostovanjem si je Reinhardtovo gledališče utrdilo tisti sloves, ki ga ima za vselej v gledališki zgodovini. Pri priboritvi tega slovesa je sodelovala tudi Slovenka Franciška Epihova iz Kamnika, ki si je v romantičnem zanosu in umetniški samozavesti na začetku svoje poti dala gledališko ime — Marija Vera. Slovensko dekle kljub mikavnosti vélikega sveta in tujine ni pozabilo na svojo zemljo in mater, ki jo je rodila, in da bi svet ne mogel izkoriščati njenega resničnega imena in morda celo zabrisovati njenega slovenskega porekla, si je v gledališču nadela nedvoumno slovensko in slovansko ime — Marija Vera.

Nastopala je kot soigralka znamenitih igralskih sodobnikov in umetnikov v nemškem gledališču, kakor so bili Aleksander Moissi, Friedrich Kayssler, Paul Wegener in Albert Bassermann. To, kar je kot prva slovenska igralka dosegla v tujini, je doslej v naši gledališki zgodovini edinstveno. Res je, da so po svetu že pred njo in po njej uspeli razni naši operni pevci. Čeprav niso težave na tej poti pri njih nič manjše, so v enem vendarle izdatno lažje v primeri z dramskim igralcem, ki je kakor pesnik in pisatelj s svojo umetnostjo nedeljivo povezan z jezikom. Razsežnost umetniške nadarjenosti vélike pokojnice se je tudi tu manifestirala v tolikšni meri, kakor ji doslej ne poznamo primera. Biti vzgojena v nemškem gledališkem svetu in biti več let ugledna igralka nemškega gledališča, ki ima svojo stoletno odrsko-jezikovno kulturo, manifestirati svoj igralski talent v nematernem jeziku v tako dovršeni obliki, kakor je to mogoče spoznati iz raznih njenih nemških kritik, hkrati pa biti priča, kako se je Marija Vera iz nemško govoreče Reinhardtove igralkke tako rekoč čez noč spremenila v eno izmed največjih slovenskih in jugoslovanskih gledaliških umetnic, je tako v njenem življenjepisu kakor v njeni umetnosti vsega spoštovanja, občudovanja in priznanja vredno poglavje. Zemlja, ki jo je rodila in iz katere je šla v véliki svet, muzika in smisel njenega jezika, je véčno živela tudi v tujini v njej, kajti kako bi sicer mogla ob svoji vrnitvi v domovino kot zgrajena umetnica tujega jezika in sveta, tako harmonično, tako prvobitno v najkrajšem času ustvarjati svoje odrske like

tudi v tako žlahtni, hkrati pa v njej lastni svojevrstnosti in v zveneči govorici slovenskega odrskega jezika? Njen delež pri njegovem ustvarjanju, pri ustvarjanju njegove melodije, zvěna in poudarka, pri izpričevanju njegovih lepot in značilnosti, je tako v gledališču kakor v njenem vzgojnem delu znatno. Kolikokrat je v našem gledališču pri razgovorih vzklíknila: »Otroci, govorite lepo, lepo!« V tem njenem vzklíku je bil poziv in rotenje tenkoslušne vélike umetnice, ki si je želela, da bi njen materni jezik dobil tudi v ustih in upodobitvah našega igralca tisto žlahtnost, ki so mu jo dali v literaturi pesniki in pisatelji od Prešerna do Cankarja in Župančiča. Zavedala se je, vračajoča se iz velikega kulturnega sveta z mogočno gledališko tradicijo v svet malega, a po tvorni sili bogatega naroda, da igralec ne ustvarja le iz pisateljevega literarnega lika in besedila, marveč da je pri dramskem igralcu jezik vsebina in oblika in v estetskem smislu celo ideja njegove umetnosti, kajti umetniško gojiti in spopolnjevati jezik svojega ljudstva ni nič manjše poslanstvo za igralca kakor za pisatelja, od gledališke umetnosti pa je kot sredstvo in zvočna podoba nedeljivo. Prav v tej svojevrstnosti in avtonomnosti gledališke umetnosti je tista večno tvorna vez med dramatikom in igralcem, brez katerih ni nobene velike gledališke umetnosti. Tega se je zavedala Marija Vera v podvojeni meri in ustvarjala svoje najboljše like po duhu in melodiji jezika in dialoga, najsi je bila to proza ali stih, oseba iz slovenske ali tuje dramatične. Neutrudljivo, včasih že kar nestrpno je iskala estetski in zvočno-jezikovni izraz za svojo upodobitev in ni odnehala prej, dokler ga ni odkrila v individualno ustvarjeni harmoniji misli in melodije. Od vaje do vaje si mogel opazovati, kako je vlogo oblikovala in gradila, koliko študija ji je posvečala. Vse svoje umetniško življenje se je zavedala, da brez trdega nenehnega dela kljub talentu in genialnosti ni vélike umetnosti.

Iz galerije njenih številnih likov nastopajo v drugi polovici njenega tvornega dela predvsem podobe žená in mater. Vanje je vdahnila vse, kar je mogla, od strogosti matere na Niskavuoriju do demonične kletve Vrze, ki so ji barbarski tujci pobili sinove in vnuke, do tihe, samozatajevalne, trpeče matere v Cankarjevih »Hlapcih«.

Ta vloga je bil tudi njen zadnji nastop v slovenskem gledališču.

S predsmrtnim, komaj še zaznavnim klicem sinu Jermanu, se je tudi Marija Vera poslovila od našega gledališča in občinstva, s klicem, ki prosi in poziva, odpúšča in svari, ker je v njej, ki ga je vzklíknila, velika ljubezen in velika skrb do človeka in življenja, kakor je bila v umetnici Mariji Veri velika ljubezen in skrb do slovenske gledališke umetnosti.

»Jaz sem nared, Grozdana!« je rekla s tega odra pred leti, ko je kot Vrza v »Tugomeru« peljala Grozdano v svetišče, da se odpove življenju. V zvěnu njenega govora je bilo nekaj neizprosnega, odločnega, nič manj pa ni bilo topline matere, ki ve, da se je včasih treba življenju odpovedati, če ga hoče premagati. Ko je vznemirjeni in razočarani Bojan vzklíknil, da je med svode življenja in smrti razpet, je nastala tišina kakor nad breznom. V to tišino pa je nenadoma segel glas Vrze Marije Vere kakor glas Usode vseh časov in svetov:

Vže od rojstva med te svéde smo razpeti!
Če mož si, kot si del, pot najdeš pravo!

Ali ni ta misel skrita tudi v tistem poslednjem kriku matere iz »Hlapcev«, v tistem zadnjem umetniško tvornem in hkrati trpečem glasu Marije Vere, ki se je v tej vlogi resnično bolna poslavljala od našega gledališča?

Zdaj ji je srce otrpnilo.

Kot mati v Cankarjevih »Hlapcih« je odšla s tega odra in zdaj pojde na svojo zadnjo pot k večnemu počitku po dolгих desetletjih nenehnega snovanja in ustvarjanja! Odhaja iz tega hrama, ki mu je bila ves čas skrbna svečenica in stroga mati njegove umetnosti in naraščaja. Morda smo ji bili tu in tam premalo dobri sodelavci, saj sredi večletne bolezni ni v svojih umetniških zahtevah niti za las popustila in gotovo je marsikoga v besedi in mislih pokarala, kakor je pokarala nemirnega in nezvestega sina v »Ženah na Niskavuoriju«, ko mu je najprej prepovedala, da bi prišel na njen grob, toda hip na to, kakor da sta se dva svetova vlila v eno samo človeško odpuščajočo misel in besedo in čustvo, je dostavila s komaj slišnim glasom: »Pridi vendarle!« Govorila je mati iz Niskavuorija, govorila je umetnica Marija Vera, mati tega gledališča v zadnjih desetletjih.

Prežlahtna gospa Marija Vera, spoštovana velika umetnica!

Pričujoči ste ta hip, kakor ste bili in boste pričujoči z vsemi svojimi največjimi stvaritvami v tem hramu slovenske Talije, ki Vam je bilo res svetišče!

Dokler bo živelo slovensko gledališče, se Vas bodo spominjala pokolenja njenih ustvarjalcev in častilcev ter s spoštljivostjo hodila na Vaš grob in grobove umetniških vrstnikov vaše generacije, s katerimi skupaj ste ustvarili mogočno in lepo obdobje v zgodovini slovenske gledališke umetnosti in kulture.

Slava Vašemu spominu!

Za tem je članica Drame **M. Šaričeva** prebrala odstavek pok. Marije Vere »Kako igralec-umetnik ustvarja«.

Govor L. Drenovca, predsednika ZDUS-a

Pred dobrimi tremi leti nas je za vedno zapustil veliki igralec Ivan Levar, ki je dal s svojo osebnostjo svojstven pečat tvornosti slovenske Drame. Danes se pa poslavljamo od njegove mnogokratne partnerke velike igralka in umetnice Marije Vere. Rojena pod lepimi našimi planinami v Kamniku je živela pozneje v Gorici, od koder je šla na Dunaj v igralsko akademijo. Postala je gojenka bivšega Burgtheatra. Prvi njen angažma je bil Zürich, nato jo je povabil evropsko znani režiser Reinhardt v Berlin, kjer je igrala na njegovih odrih več let, gostovala na Dunaju, Budimpešti, severni Nemčiji in Petrogradu. Zadnji njen angažma pred prvo svetovno vojno je bil v Baslu. Med vojno je gostovala tudi v Gradcu. Po vojni, ko se je vrnila v našo državo, je nastopala z našim uglednim igralcem in režiserjem Milanom Skrbinskih v Sarajevu, gostovala v Dalmaciji, Osijeku, postala član beograjskega Narodnega pozorišta, nato pa se je po velikem uspehu v naši Drami v Ibsenovi »Heddi Gabler« leta 1923 stalno naselila v Ljubljani ter postala član našega gledališča.

Po 30-tih letih dela in ustvarjanja na tem odru nas zapušča na mrko in strogo iztočnico Smrti naša draga in dobra koleginja. Prezgodaj, mnogo prezgodaj odhaja od nas, zapušča našo Dramo, svoje občinstvo, prijatelje...

Ko smo pred dobrim letom ob priliki proslave njene 40-letnice umetniškega udejstvovanja počastili njeno delo, vdanost in ljubezen do gledališča, se zahvalili za njeno veliko umetnost, bogate izkušnje, pridobljene zunaj na odrih evropskega glasu, ki jih je dajala naši Drami, pač nismo slutili, da bo njena življenjska pot tako kmalu končala.

Poslavljam se od velike ustvarjalke dramskih klasičnih in modernih podob, režiserke, učiteljice in dobro tovarišice. — Naj mi bo pa dovoljeno, da posebno naglasim — z Marijo Vero izgubljam tudi človeka s plemenito dušo. Nad 3 decenije, kar je delovala na našem odru, se ni udeleževala nikakih prišepetavanj, ki so v gledališčih mnogim tako dobrodošel pomočnik.

Ostala je velika kot umetnica, žena in človek.

Združenje dramskih umetnikov visoko ceni in spoštuje osebnost Marije Vere in ko bomo položili njene zemeljske ostanke v njen novi »domek« — da se izrazim v njenem priljubljenem jeziku — ko se bo pridružila večno nememu ansamblu Eorštnika, Verovška, Danila, Levarja, Pluta, Lipaha, Polonce Juvanove in drugih, sem prepričan, da bo ostal spomin na Marijo Vero v slehernem slovenskem igralcu lep, čist in trajen.

Počastimo, prosim, njen spomin s par minutnim molkom!

Slava njenemu spominu!

Komemoracijo je zaključila reprodukcija recitacije Marije Vere Prešernovega Magistralnega soneta iz Sonetnega venca.

Ob 12. uri se je poslovil v veži Drame od pokojnice direktor Drame

Mile Klopčič

Tovarišice, tovariši!

Zbrali smo se tu v avli naše Drame, skozi katero je zadnjih 30 let šlo na sto tisoče ljudi k predstavam, v katerih je nastopala Marija Vera, zbrali smo se, da se poslovimo od trupla te velike igralkice, ki je v 30 letih, kar je nastopala na našem odru, odigrala v tej hiši — če ne štejemo ponovitev — okrog 100 vlog. Umetnica, ki je s svojimi kretnjami, pogledi, s svojim glasom in nasmeškom izživala radost in ganjenost, grozo in strmenje, človek, ki se je razživel in živel pravo, polno življenje menda le na odru in pri delu z gojenci, zasebno pa živel neko okrnjeno, skrito, skorajda skrivnostno bivanje, ta umetnica leži zdaj negibna pred nami, ta človek se je zdaj do kraja umaknil in skril. Za tem polnim umetniškim in skritim človeškim življenjem se je zadnjič spustil zastor.

Slovensko gledališče se je moralo še boriti za svojo pravico do življenja, polagali so se prvi temelji poklicnemu, umetniškemu gledališču, ko je Marija Vera kot mlada Franciška Epih odpotovala naravnost na Dunaj na igralški konservatorij oz. akademijo ter s trdim delom z velikim uspehom dokončala šolo ob najboljših pedagogih. Nadela si je umetniško ime Marija Vera, bila angažirana najprej v Švici, nato v Mannheimu, nato v berlinskem Nemškem gledališču (Deutsches Theater) in je z Reinhardt-

ovim ansamblom in z igralci take slave, kakor so Bassertmann, Wegener, Moissi in drugi, gostovala po Evropi do Rige in Peterburga. Njeni uspehi so bili takšni, da lahko rečemo, da se je v nekaj letih razvila v igralko evropskega formata. Le malo ljudi je vedelo, da se pod Marija Vera skriva Slovenka, naše gledališko življenje pravzaprav ni vedelo zanjo.

Po prvi svetovni vojni se je vrnila v Jugoslavijo, bila kratek čas zunaj Ljubljane in Slovenije, na srbskih odrih, jeseni 1923 pa je bila angažirana v Ljubljani. Odtlej je vse svoje znanje posvečala našemu gledališču in svojim privatnim gojencem pred vojno in svojim gojencem na Igralski akademiji, ki jo je pomagala ustanoviti in je bila njen redni profesor, delavna do nenadne smrti. Mislim, da ga ni slovenskega poklicnega odra, kjer ne bi bili njeni gojenci in če lahko rečemo, da je rast naše Drame vplivala na vse slovenske odre, poklicne in ljubiteljske, lahko rečem tudi, da je njen vpliv viden v vsem slovenskem gledališkem življenju. Prišla je v našo hišo kmalu potem, ko je prišlo naše gledališče do svoje dramske hiše, ko se je začelo redno, polno delo v nji in ko je naš takratni ansambel z naglimi koraki skušal popraviti vse zamude ter se pognati na raven sodobnega evropskega gledališča. V tem prizadevanju je bilo veliko zmag, z mnogimi zmagami je povezano ime Marije Vere in v vseh zmagah so bili sadovi njenega vpliva. Bila je tako velika igralka-umetnica, da je že s svojimi nastopi bila zgledna, vsestranska in stalna učiteljica. Zmerom je poudarjala važnost igralčevega dela na samem sebi, važnost obvladanja igralske tehnike, brez katere ni mogoče živeti je v vloge, in zlasti je poudarjala važnost govora. V tem je bila pravi mojster, pa naj je govorila verze ali prozo, naj je govorila s kraljičinega prestola ali v kmečki hiši, naj je igrala klasike ali sodobne avtorje, tuje ali domače. Od Shakespeara, Schillerja, Hebbela, Ibsena, Sofokleja do sodobnih svetovnih pisateljev-dramatikov in od Levstika in Medveda preko Cankarja, Meška, Županciča, Golarja, Golie, Leskovca, Gruma do Pucove in Krefta — vsi avtorji so našli v njej nepozabnega tolmača, vsem tem raznovrstnim delom je našla ustrezno govorno muziko in pretehtane kretnje. Za vso lahkotnostjo njenega govorjenja in kretenj se je skrivalo neutrudno, naporno delo. Kakor tujim delom tako se je požrtvovalno posvetila slehernemu domačemu delu in kljub šoli na tujem, brez slovenske govorne šole je bila prav v govorjenju nedosežen mojster. Zadnja nova vloga je bila v Anouilhovi komediji »Povabilo v grad«, svoje slovo od odrskih desk pa je nevede opravila z vlogo Jermanove matere v Cankarjevih »Hlapcih« pred nekaj tedni.

Po smrti Ivana Levjarja je naš ansambel, ki mu je Marija Vera kljub zaposlenosti na Akademiji ostala zvesta do smrti — saj je v tem času odigrala 12 novih vlog — zadel zdaj drugi hudi udarec. Vrzal za Ivanom Levjarjem je še in ostane neizpopolnjena, odprla se je vrzel za Marijo Vero, ki je prav tako ne bo mogoče nadomestiti. Tako veliki igralci so enkratne in neponovljive postave.

Umetnice in človeka Marije Vere ni več, njeno umetništvo bo živelo v spominu njenih gledalcev do njih smrti, njen pomen pa pozna in ga bo ohranila zgodovina našega Dramskega gledališča in zgodovina slovenske gledališke umetnosti.

Slava Mariji Veri!

Po govoru je bila krsta ob zvokih žalnih fanfar prepeljana na Žale.

Komemoracija na Akademiji za igralsko umetnost

Takoj prvi dan po smrti je bila na Akademiji za igralsko umetnost intimna komemoracija za Marijo Vero kot redno profesorico zavoda. Udeležili so se je tudi zastopnik SNG, predvsem direktor Drame Mile Klopčič in L. Drenovec, predsednik Društva dramskih umetnikov. Navzočih je bilo več mladih igralcev, neposrednih gojencev pokojnice. Pred zbranimi profesorji in slušatelji je rektor dr. France Koblar obžaloval veliko izgubo, ki je zadela Akademijo ter orisal umetniški in vzgojni pomen Marije Vere. Nato je slušateljica Marija Šemetova prebrala dokumentarni sestavek Kako igralec umetnik ustvarja, ki ga je velika pokojnica 1924. napisala v Domu in Svetu; besede so se glasile kakor živo izročilo mladim igralcem.

PRED KRSTO NA ŽALAH

Slovo rektorja AIU dr. Fr. Koblarja

Stojimo ob krsti velike gledališke umetnice Marije Vere, spremljamo jo na njeno zadnjo pot. Akademija za igralsko umetnost se posebej poslavlja od svoje ugledne in nedosežne vzgojiteljice. Vsi vemo in čutimo, kaj s to smrtjo odhaja iz našega umetniškega življenja: vemo, da odhaja stvariteljica najvišjega igralskega sloga, kar smo ga doslej imeli Slovenci, vemo, da z njo odhaja velika kultura. In če pomeni klasiko zaokrožena duhovna, umska in čustvena dediščina preteklosti, prelivajoča se v tokove bodočnosti, in je ta celota utelešena v jasno in dognano lepoto, tako da ji ne vzame cene noben nov okus in nazor, potem lahko rečemo, da je bilo gledališko delo Marije Vere klasično. Bilo je izpoved velike človečnosti in obseglo je vse dobe — bilo je enako veliko v stari šolski klasiki kakor v moderni problematiki, povsod dognano in povsod ožarjeno s tem, kar rodi zlahtne sadove lepote. Njene stvaritve razodevajo veličino in preprostost obenem.

K tej popolnosti sta ji pomagala njen izredni talent in njena srečna življenjska pot. Kot Frančiška Ksaverija Marija Eppich — tako je zapisano v rojstni in krstni knjigi kamniške fare — je odšla v veliki svet in kot Marija Vera zablestela na največjih gledaliških odrih. Po odlično dovršenem konservatoriju na Dunaju gre njena pot preko Züricha in Mannheim-a v Berlin, kjer takrat ustvarja svoje gledališke čudeže Max Reinhardt; z njegovo skupino doživlja zmagoslavja po velikih mestih do Petrograda; od 1908 do 1914 je v staležu dunajskega dvornega gledališča, poleg Francoske Komedije tedaj najuglednejšega gledališkega hrama. Igra skupaj z velikimi umetniki Jožefom Kainzem, Albertom Bassermannom, Aleksandrom Moisijem, Pavlom Wegenerjem in drugimi veličinami. Po prvi svetovni vojni se na vrhu svoje ustvarjalne moči in življenjske zrelosti vrne v domovino in je od 1923 dalje članica Narodnega gledališča v Ljubljani, ponos slovenske Drame. Navajena velikega sveta pa se ta posebna žena kmalu umakne v samoto svojega majhnega doma Pod Rožnikom, tu snuje, uči in ustvarja: prikazuje se samo na odru s svojimi do konca

dognanimi ustvaritvami in lepota njenih stvaritev dviga, pretresa, opravlja najčistejše kulturno poslanstvo. In zgodi se nekaj posebnega. Prestavljena v naš svet, postaja njena umetnost od leta do leta tišja, se neprestano pogloblja in dobiva značaj slovenske globine in domače tihote. Tako njena umetnost preraste prvotne tuje oblike in postane velika slovenska tragedija.

Ko je l. 1954 izšla naredba o ustanovitvi Akademije za igralsko umetnost, je bila Marija Vera med prvimi rednimi profesorji poklicana, da mlademu zavodu pomaga položiti temelje ter vzgaja strokovno izobražen, kulturno razgledan gledališki naraščaj. Kot profesorica za dramsko igro in umetniško besedo je odkrivala veličino stare in novejša klasike, z umetniško besedo pa je učila spoštovati lepoto našega jezika in odkrivati njegovo izrazno moč. S svetim spoštovanjem do govora kot najčudovitejšega človeškega izrazila je božala in oživljala stih in prozo, da sta pela čisto in jasno ter razodevala harmonijo misli in lika. Njene izpitne produkcije, zlasti umetniška beseda, so bile doživetje in razodetje: svetovne klasike in naše pesnike od Prešerna do Župančiča in Cankarja pa tudi najnovejše je znala zajeti v njihovi svojstveni lepoti in jim z besedo do besede skušala izkopati njihovo bistvo.

Nad tem svojim delom je stala suvereno — strogo in dobrotno, svoje slušatelje presojala ostro in vendar blagohotno. Potrla jo je površnost, veselila se je vsake iskricke resničnega talenta, neizprosno pa je zavračala poklicni in nepoklicni diletantizem, zlasti če si je prisvajal pravico umetnosti. Bila je umetnica in vzgojiteljica: vedela je, da vzgaja za trdi in s trnovo slavo ovenčani poklic igralca, zato je vzgajala še z zadnjimi pojemajočimi močmi. Za njeno vzgojno delo jo je ljudska oblast l. 1951 odlikovala z našim najvišjim kulturnim priznanjem: s Prešernovo nagrado.

V tem velikem življenju je ležala vendarle velika nedoumnost in bridkost. Spomnimo se na njeno prvo ustvaritev na našem odru, na Heddo Gabler; ta demonična mlada žena si ponavljala svoj najvišji ideal in ga vceplja tudi drugim: umreti v lepoti, opojnosti, ovenčan z vinsko trto na glavi. Marija Vera je to misel upodobila tako strastno, kakor da je njena — toda njena osebna usoda je bila bolj in bolj: živeti v samoti in zmagovati v samoti — hotela je premagati celo naravo, toda zadnja njena usoda je bila: umreti v samoti, neopaženo. Ali si je tega želela ali ne, nam nobena vloga več ne pove. — Ta izredna žena odhaja od nas brez dediča za svoje bogato znanje. Imeli smo še srečo, da smo ujemali zadnje plamene te izgorevajoče, mogočne lepote — sama je še vrgla seme v mlado setev — skušajmo iti po sledeh njenega ustvarjanja, postanimo ji hvaležni dediči! Zato sklepam s tolikrat ponovljenim, a vedno globoko iskrenim slovesom: Hvala Vam, gospa profesor!

Slava delu Marije Vere!

Slovo upravnika SNG Juša Kozaka

Ko se v imenu našega osrednjega gledališča poslavljam od Marije Vere, moram priznati, da globoko občutim, kako odgovorno in težko dediščino prevzemajo mladi rodovi, ki jih je velika umetnica vzgajala in pripravljala za igralski poklic. Ko mislim nanjo, se zavedam, da bi pravzaprav ne mogel reči: poklic. Za igralca mora biti človek rojen, kakor je

bila rojena Marija Vera. Šele rojenemu za to umetnost je mogla umetnica odpirati svoje bogate izkušnje in znanje, ki si ga mora vsak umetnik — tudi če je po prirodi nadarjen — pridobiti. Pred krsto, ki hrani v sebi truplo pokojne umetnice, se nam živo prikazuje, v čem je poslanstvo te posebne umetnosti.

Ko je otrpnilo srce in so zastale misli, ni bila Marija Vera več tista, ki bo ostala v našem spominu, dokler bo gledališče živelo. Marija Vera ni bila navaden smrtnik, ki živi pod tem ali onim imenom, ima lastnosti, svoje veselje in težave, značaj in svojo karakteristiko. Le redki so bili trenutki, ko je umetnica v tišini tihega doma pod rožniškim gozdom spregovorila sama s seboj, z dnevnim človekom. Pravim, da so bili redki ti trenutki, kajti neizprosni notranji ukaz ji je veleval, da mora iznova in iznova ustvarjati — ustvarjati človeške podobe. Vse njeno notranje življenje, veselje, žalost, ponos, srd, borba, vse se je prelivalo v like, ki niso bili več ona, temveč živi ljudje zgodovinskih in sedanjih dni, v katerih so pisatelji oblikovali vzmeti človeškega življenja, mračne in svetle strasti, usode, v katerih se zaključuje človeška pot, človeško hrepenenje in borba na zemlji. Vsem tem likom je Marija Vera ustvarjala življenje, da smo vsaj nekaj ur čutili bitje njih srca in utripanje žile. Z njimi je živela doma, na cesti, v pogovorih. Ko so jo znanci na poti v gledališče pozdravljali, se niso niti zavedali, da ne pozdravljajo nje, ampak Heddo Gabler, ki je kot Ibsenov otrok oživela. Marija Vera se ni zadovoljevala z enkratno ustvaritvijo, vedno je snovala zdaj na tej, zdaj na drugi podobi, toliko časa, da jo je izkristalizirala do take popolnosti, da je v njej Marija Vera kot vsakdanji smrtnik ugasnila in je živela le še ona druga podoba. Tako je Marija Vera kot velika umetnica-igralka ustvarila galerijo človeških likov, ki so z njo stopili v življenje in bo ostal spomin nanjo prav tako živ kot bomo ohranili visoko postavo, markantni obraz one Marije Vere, ki leži pred nami v krsti. Iz davnih dni srednjega veka do najnovejših časov je obujala v življenje človeške podobe, nosila je v sebi breme tolikerih življenj, da se je pod njih pezo zrušila. Od nas se je poslovila z materjo v Cankarjevih »Hlapcih«. Naš največji dramatik Ivan Cankar se je v svojih delih vedno vračal k podobi matere. Tej materi je kot zadnjemu svojih likov vlila Marija Vera življenje, tako živo, da nam še vedno zveni v nas njen vzklik: »Franc«.

Marija Vera je bila igralka umetnica, ki je bila skopa v sredstvih, s katerimi je dosegala svoje uspehe. Kolikor bolj je dozorevala, tem manj se je koristila z zunanjiimi efekti. Njena moč je bila mimika in doživetje v besedi. Prav besedo je kultivirala kot posebno dragocenost, s katero mora pravi igralec seči v poslušalčevo srce. Beseda ji je pomenila igralčevo moč in posodo doživetja. Ljubezen do besede je zasadila med mlade rodove, z njo je osvajala človeška srca. Edinstveno je znala igrati na ta inštrument. Njena oporoka slovenskemu igralcu se glasi: beseda.

Zdaj so se te ustnice, ki so kot malokatero poznale vse skrivnosti besede, zaprle. Tisti hip je stopila smrtna Marija Vera iz ustvarjajočega življenja, v katerem pa ne bodo zbledeli človeški liki, ki jih je ustvarjala.

Ob odprtem grobu se je poslovil od velike umetnice predsednik ZDUS L. Drenovec in M. Mikeln, študent AIU.

Jaka Špicar:

PRVI NASTOP MARIJE VERE V SLOVENIJI

(Iz mojih gledaliških spominov)

Kdaj je točno bilo, se ne spominjam, ali bilo je in naj se zabeleži.

Po prvi svetovni vojni sva živela z ženo v Radovljici in sva bila znana z učiteljico Balbino Epihovo, ki je imela v Studenčicah praviljično urejeno hišico in je večkrat prihajala k nam. Bila je stalna obiskovalka naših gledaliških predstav in to nas je vezalo, da smo radi občevali med seboj. Nekega dne pa pride z lepo, zajetno damo in jo predstavi kot svojo sestro, Marijo Vero, igralko iz inozemstva, ki namerava dati na Bledu nekaj gledaliških večerov z uprizoritvijo nekaterih scen svetovnega repertoarja, kjer pa potrebuje pripravno igralko za dve manjši vlogi. Obe prosita mojo ženo Marico za sodelovanje, ker jo je Epihova že večkrat videla na odru in ve, da bo znala vlogi zadovoljivo odigrati. Moja žena se je tega ustrašila in nikakor ni hotela prevzeti vlog. Ob strani svetovne igralko in v takem repertoarju, bi bila že predrznost, nastopiti igralki z diletantskega odra. Med tem sem prišel jaz domov in po pojasnilu, kaj naši obiskovalki želita, takoj obljubil, da bo žena sodelovala in zadeva je bila sklenjena. Žena mi je potem očitala brezobzirnost, da sem jo pahnil nekam, kjer gotovo ne bo odnesla priznanja in mogoče še doživela blamažo, ki bo v veselje samo tistim, ki so ji že itak zavidali marsikako uspelo vlogo na našem odru. Toda obljuba je bila dana in nazaj ni bilo mogoče. Kot Verin partner je bil najavljen igralec Markovič iz Zagreba ali Novega Sada, režijo je prevzel naš gledališki režiser Milan Skrbinšek. Igrali pa bodo odlomke iz »Judite«, »Otela« in »Imperatrix«.

Oba z ženo sva že od otroških let oboževala gledališnike ne vedno brez slabih izkušenj. Zdaj pa sva imela stik z veliko umetnico, ki nama je pokazala kritike in slike z velikih svetovnih odrov, pripovedovala o umetniškem udejstvovanju pa tudi o tem, kako v njej pri vsej slavi v veliki, kulturni tujini ni zamrl čut do domače zemlje in da jo je posebno zgrabilo, ko je po vojski videla to zemljo osvobojeno tujca in spoznala, da je potrebna duhovne pomoči. Zato je prišla domov, pomagat. A, pri vsem tem je bila skromna, prijetna v družbi in tako domača, da v njej ni bilo videti navad, kakor jih imajo včasih ljudje, ki se imajo za umetnike.

Vaje so imeli v posebni sobi Legatove gostilne v Lescah s tako natančnostjo, kakor je je bil pač vajen mojster Milan Skrbinšek, tako da mi je moja žena po spet ponovljenih očitkih, zakaj sem jo pahnil v to reč, vedno ponavljala: »Zdaj šele vidim, kaj je pravo gledališče!«

Pri skušnjah so večkrat govorili tako glasno in večkrat celo vpili, da so se pasanti vsi začudeni ustavljali in poslušali neznane jim glasove. Skušnje kakor tudi predstave so bile v srbskohrvaškem jeziku, ki sta ga oba Slovenca — Marija Vera in Milan Skrbinšek — seveda tudi zadostno obvladovala.

Marija Vera je še ostala pri nas in jo je obiskal znani srbski režiser Emil Nadvornik. Pozneje nas je Marija Vera v Radovljici še večkrat obiskala in smo ostali dobri znanci do njenega groba. Spomin na njen prvi nastop v domovini in na njeno pri srčnost pa nam bo ostal vedno svež.

Pripombe k Špicarjevemu spominom na Marijo Vero

Naš znani gledališki organizator, režiser in dramatik, nekdanji vodja gledališča na Jesenicah in v Radovljici, Jakob Špicar nam je v gornjih vrsticah ohranil nekaj spominov na prvi nastop Marije Vere v Sloveniji. Nanašajo se na čas, ko je Marija Vera preživljala svoje prve počitnice v domovini. V predhodni sezoni 1919-20 je sodelovala z Emilom Nadvornikom in Milanom Skrbinškom pri poskusu, da bi se ustanovilo v Sarajevu stalno gledališče, in je onodod nekajkrat nastopila v raznih vlogah. Ker se namera teh igralcev v tedanjih razmerah ni dala uresničiti, so imenovani nastopali še v drugih mestih Jugoslavije, med drugim v Dubrovniku. Toda Milan Skrbinšek se je odločil spomladi 1920, da sprejme mesto gledališkega ravnatelja v Celju, Nadvornik in Marija Vera pa sta se pripravljala, da odideta h gledališču v Novi Sad, kar se je zgodilo v naslednji sezoni.

Po podatkih Slovenskega gledališkega muzeja v Ljubljani je poleti 1920 Marija Vera gostovala v Slove-

niji v letoviščih s prireditvami, ki jih ohranjeni gledališki lepaki imenujejo »Pozorišna umetniška večer«. Prvi nastop na Bledu je bil 23. julija 1920 s sporedom, kakor ga navaja Špicar, in ga je po ohranjenih poročilih občinstvo sprejelo z »navdušenjem«. Drugi nastop je bil onodod 27. julija z naslednjim sporedom: Vojnovič »Gospodja sa suncokretom« (vizijski Vitale Malipiera) in Schnitzlerjev dramolet v 3 slikah »Gospodja sa stiletom«. Tretji nastop je bil 30. julija z uprizoritvijo Shawove komedije »Napoleon i ženska lukavost« ter z recitacijami Marije Vere: škotska balada »Barbara allen«, Goethejeva »Pesem Park iz Ifigenije« in Vojnovičev monolog Angjelije iz »Smrti majke Jugovičev«.

Po nastopu na Bledu je Marija Vera nastopila tudi v Rogaški Slatini v Zdraviliškem domu 6. in 9. ali 10. avgusta 1920 z istimi sporedi. Po lepkih naj bi bila poleg Milana Skrbinška z njo sodelovala igralca Strahinja Petrovič, član Hrvaškega narodnega kazališta v Zagrebu, in N. Rakič.

Vsekakor so to bili prvi nastopi Marije Vere v Sloveniji.

MARGINALIJE

Se en uspeh. »Sredi sezone še nič novega.« Za koga? Za Jamarja v »Lj. dnevniku« 2. II. 1954. Beri!

Resen uspeh brez režiserja.

Naposled je moral tudi Jože Javoršek osrednji Drami priznati »resen uspeh«. Zakaj je treba to poudariti, saj je Javoršek v letošnji sezoni dokazal, da mu je res pri srcu razvoj »najvišje dramske ustanove«. Izobraženi mladi mož je skrbljivo spremljal letošnje premiere, vznemirjal ga je repertoar, opozarjal je na pogrešne koncepcije, slabe zasedbe, in še posebno je s prodornim čutom kritiziral vrednote uprizorjenih komadov. Z vsem se nismo strinjali, vselej ni »zadel žeblico na glavico« (z njegovim izrazom), a vendar...

No, sedaj je priznal, da je »Giocondin nasmeh« igralsko največ, kar »trenutno lahko nudi naša najvišja dramska ustanova«. Hvaležni smo Javoršku za to trenutno priznanje. Upamo pa, da morda ta »trenutno« še

kako drugače »ne samo trenutno« dokažemo, posebno, ker so »naši mojstri« sedaj dosegli ta uspeh brez režiserja.

Razumemo, da je mlademu Javoršku vsak uspeh mladega gledališča in mladega režiserja bolj pri srcu kot stara osrednja ustanova — in prav je tako — a vendar pada v oči, da je Javoršek v oceni Heinricha von Kleista »Razbiti vrč«, v celjskem Mestnem gledališču postavil režiserja na prvo mesto, v »Giocondinem nasmehu« pa je vkljub svoji vestni vnemi za pojave na dramskih deskah in to pot »resnemu uspehu« režiserja kar izpustil.

Solidna uprizoritev.

Vasja Predan je v »Borbi« zmernejši v pohvali, ker se je v letošnji sezoni že pri ocenjevanju Salacroujevega »Tak kakor vsi« precej »razpenil«. (Nič ne de, če se je potem ko se je čutil malo okrcnjenega, pogнал s toliko večjo ihto v »Javnega tožilca«.) Torej, Vasja Predan ugotavlja, da pomeni peta premiera v Drami zlasti po igralski strani uspeh. »Toda« — pravi kritik — »ko' bi jo postavili ob lanskoletno veliko izvedbo »Smrti trgovskega potnika«, sevé, v kolikor je to zaradi narave dela sploh opravičeno, — bi jo leta popolnoma zatemnila.« Če bi se bil Predan v to primerjavo resno zamislil, bi bil pač moral režiserju Janu priznati kaj drugega kot »premišljeni čut za vzdusje in razgibanost«, tudi ne bi bili samo Aldous Huxley »fantazijsko razpenjen«, karakterni lik Vide Juvanove »do kraja razpenjen« in Doris »razpenjena doraščenska«, temveč bi bil tudi režiser dosegel »razpenjen uspeh«.

Popustljivost in površnost.

V oceni četrte premiere v celjskem Mestnem gledališču je v »Slovenskem poročevalcu« 22. januarja Jože Javoršek zapisal, da vprašanje delavskega občinstva ne moremo tako popustljivo ocenjevati kot je to storil Juš Kozak v »Ljubljanskem dnevniku« 16. januarja. Primerjali smo, kar sta napisala eden in drugi. Oba sodita, da je obisk gledaliških predstav od strani delavstva skromen. (Če bi bil Javoršek prisoten na plenumu sind. org. prosvetnih delavcev v Zagrebu 24. januarja, bi bil zvedel še kaj drugega.) Kozak ugotavlja dejstva predvsem na znane očitke, da je gledališče edino krivo, ker ne stori nič, da bi privabilo delavstvo v gledališče. Če bi bil Javoršek prečital vse nekoliko manj površno, bi bil videl, da gre za analizo dejstev, ob katerih tudi on ne more za sedaj kaj drugega pripomniti, kakor da »večina našega delavstva nima takih kulturnih potreb kot nameščenci«. Kozak se vprašuje, kdo je še odgovoren poleg gledališča za kulturno prosvetno delo med delavci, ki jih deloma tudi opravičuje. Javoršek priporoča, da je treba ustvariti zblizanje z gostovanjem posameznih igralcev po tovarnah, s poglobljenim delovanjem Ljudske prosvete, z večjo zavzetostjo »tehnične inteligence« za gledališče. Kozak pa pripoveduje, da so prav zaradi zblizanja dalj časa delali s sindikalnimi podjetnicami, da še vedno prirejajo po željah zaključene predstave sindikalnim podjetnicam in tudi gostovanja. Kaj več tudi Javoršek ne ve povedati, kako bi se izvršila preusmeritev od kozarcev do odrske luči. Ker ni mogoče postavljati šablonskih rešenj tega vprašanja, bi si gledališčem v Mariboru, Celju, Kranju ali Jesenicah tudi po Kozakovi analizi

dejstev, ne bi bilo treba zaviti vratu in bodo delala tako, kot jim narekujejo okolje in prilike, in kakor je delala in še dela ljubljanska Drama z gostovanji po industrijskih centrih, po tovarnah in s predstavami za sindikalne podružnice.

Vprašanje, ali očita Javoršek popustljivost zaradi svoje površnosti ali lovi kak veter v svoja jadra, ostaja odprto. Ogleđnik.

ŠE O GOSTOVANJU NAŠE DRAME V ZAGREBU

V naši 4. številki smo v članku »Proslava 60-letnice Krleže v Zagrebu in gostovanje Slovenskega gledališča« zabeležili nekaj odmevov v hrvaških listih o tem. Uspeh naše Drame pa je bil tolikšen, da so o tem zagrebški listi obširno poročali še po roku, ko je bilo treba uredniško zaključiti našo 4. številko. Naj slede nadaljnja poročila na tem mestu.

Zagrebški dnevnik »Narodni list« je v svoji številki z dne 16. decembra 1953 priobčil dalje poročilo, ki ga je napisal gledališki kritik Vlado Madjarevič in iz katerega posnemamo: »Slovensko tolmačenje drame »V agoniji« je bilo glavno iznenadenje proslave. V stari režiji Bojana Stupice, ki jo je obnovil Vladimir Skrbinšek, smo videli izvrstno dinamično ubrano igro, v kateri so zelo iznajdljivo izdelani vsi drobni detajli igre in scenskih situacij. Režija je mojstrsko prinesla na očitnost scene vso subtilnost in bogastvo Krleževega podteksta, tako da je dramsko delo zaživelo pred nami v vsej moči svo-

jih resničnih življenjskih emocij in situacij. To je tem bolj pomembno, če se pomisli, da je ta glembajevska drama za razliko od prve zgrajena vsa na razvijanju notranjih, psiholoških spopadov z zelo majhno zunanjo dramsko akcijo. Samomora na koncu prvega in drugega dejanja sta pravzaprav edini, sicer zelo drastično izraženi zunanji izraz — razrešitev nakopičene dramatičnosti v psihologiji in v intimnih odnošajih likov. — In prav ta končna momenta sta dve remek-deli igralske, a v prvi vrsti režijske uresničitve. Zdi se, da ta dva momenta s svojima interpretacijama v najbolj zgoščeni obliki sintetizirata vse črte duševnih ustrojev obeh likov v agoniji. Stane Sever — zelo živopisano, celo barokno dekorativno podani baron Lenbach — je bil izvrsten v tem prizoru samomora. Zdelo se je, da na koncu prvega dejanja, ko se pred rampo ustrelil brez poguma in volje, v predsmrtnem krču zgosti vso duhovno mizrijo svoje propadle aristokratske mentalitete. (Konec prih.)

O smrti Marije Vere so pisali številni švicarski in zapadno nemški časopisi.

Cena Gledališkega lista din 40.—

Lastnik in izdajatelj: Uprava Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani. — Urednik: Ivan Jerman.

Zunanja oprema: ing. arch. Janko Omahen.

Tiskarna Umetniškega zavoda za litografijo. — Vsi v Ljubljani.

Dejeblagovnica

Na ma

Ljubljana

Odločitev ne bo težka . . .

ker je izbira velika in cene najnižje